

ТАЯМНІЦЫ ФОНДУ ЛУКАША БЭНДЭ

Адзін з самых таямнічых і багатых асабістых фондаў, які захоўваецца ў Беларускаму дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва, гэта фонд крытыка Лукаша Бэндэ

Імя, якое стала ў гісторыі нашай літаратуры злавесным сімвалам. «Аглабельная крытыка» — гэта пра яго... Пра Бэндэ, які, асабліва ў 1920—30-х, як аглобляў лупіў па беларускіх пісьменніках, паэтах, навукоўцах за «ідэалагічныя хібы», не саромеючыся ў абвінавачваннях... Галоўны «эксперт» па «ворагах народа» ў літпрацэсе... Ягоны архіў наводзіць на пэўныя думкі: як сапраўды тым дакументаў і рукапісаў, якія належалі тым «ворагам народа»? Перш чым пачаць іх вывучаць, пагутарым з дырэктарам БДАМЛІМ Ганнай ЗАПАРТЫКАЙ.

— Архіў Бэндэ мае дзве часткі: уласна ягоныя матэрыялы і збор іншых дакументаў. У першай, паколькі ён працаваў у розных установах культуры, выкладаў, шмат і дакументаў, што датычацца яго прафесіі: канспекты лекцый і матэрыялаў да іх па творчасці Купалы, Коласа, Максіма Багдановіча і многіх іншых... Найбольш цікавіць усё менавіта другая частка архіва. Яе таксама можна падзяліць на некалькі раздзелаў. Першая — выліскі і копіі з дакументаў па гісторыі беларускай літаратуры за розныя перыяды, зробленыя Бэндэ ў асноўным у архівах Ленінграда, бо ў гэтым горадзе ён доўга жыў і працаваў. Дзякуючы яго копіям у нас ёсць многія дакументы, звязаныя з творчасцю Янкі Лучыны, Алеся Гаруна, Францішка Багушэвіча, Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча. Самая вялікая частка і самая ўнікальная — дакументы іншых пісьменнікаў, якія з'явіліся ў ягоным зборы пры розных абставінах.

— Скажам шчыра пра гэтыя абставіны: гэта ў асноўным былі рукапісы рэпрэсаваных літаратараў...

— Не заўсёды. Дакументы Паўлюка Труса пасля ранняй смерці паэта аддала Бэндэ сямя памерлага. З пераліскі зразумела, што Бэндэ вёў перагаворы з бацькам Паўлюка Труса аб перадачы матэрыялаў для пасмартнага збору твораў. А вось як да Бэндэ трапілі дакументы Браніслава Эпімаха-Шыпілы... Вядомага вучонага выслалі з Беларусі, куды ён быў запрошаны з Ленінграда на работу. Як піша даследчыца біяграфіі Эпімаха-Шыпілы Ірына Багдановіч, «вярнуўшыся ў Ленінград поўным старцам, ён тут памёр, прабедаваўшы колькі месяцаў звыш трох гадоў, нягледзячы на пасільную падтрымку нямецкіх вучоных, заслужыўцаў і сяброў, якія на яго не забыліся. Адзін з такіх сяброў — вучоны-славист Пушкарэвіч, актыўны ўдзельнік беларускага дарэвалюцыйнага гуртка, што збіраўся ў Браніслава Ігнатавіча. Менавіта рукой Пушкарэвіча зроблены надліс, хочацца назваць яго гістарычным, на форзацы хрестаматы Эпімаха-Шыпілы: «Пасля другога ўдару Браніслава Ігнатавіч страціў прытомнасць і сканаў 6 чэрвеня 1934 года». Паколькі Пушкарэвіч быў пры Эпімаху-Шыпілу апошнія яго дні, той усе свае дакументы, у тым ліку згаданую хрестаматыю, а таксама ўнікальныя копіі, зробленыя з дакументаў па беларускай літаратуры, арыгіналы якіх пасля былі страчаны, аддаў Пушкарэвічу, а той забраў усё з сабой у Ленінград. А ў 1942 годзе паміраў у блакадным Ленінградзе сам

Пушкарэвіч. Вось тады ён і перадаў Бэндэ дакументы Эпімаха-Шыпілы. Сапраўды, у архіве Бэндэ шмат матэрыялаў рэпрэсаваных пісьменнікаў... Але па некаторых звестках, тым, хто вяртаўся з лагераў, з высылка, ці іх сваякам Бэндэ дакументы аддаваў... Ці нават прадаваў.

— Цікава, як жа тыя паперы арыштаваных да яго трапілі? Праўда, што ён прысабечваў чужыя рукапісы падчас вобшыкаў?

— Не думаю, што ён хадзіў па кватэрах арыштаваных... Не трэба перабольшваць магчымасці Бэндэ. Яго, калі адпала пільная патрэба ў ягонай вульгарызатарскай крытыцы, выставілі з Беларусі. Нейкі час ён меў праблемы з працаўладкаваннем, на што скардзіцца ў сваіх лістах. Тое, што ён прысабечваў рукапісы з шаф Галоўліта, дзе нейкі час працаваў — так. Напрыклад, рукапісы Максіма Гарэцкага забараны менавіта адтуль. На падобныя матэрыялы ставіўся штамп «друкаваць забаронена», яны некуды складваліся... Бэндэ, убачыўшы, што тыя рукапісы нідзе не ўлічаныя, проста ляжаць у шафе і ні закрыты шлях за сцены Галоўліта, вырашыў іх забраць. Такім чынам яны і захаваўся — бо многае пасля было проста знішчана. Думаю, ён наведваў сваякоў рэпрэсаваных, якія аддавалі яму рукапісы, можа, калісьці быў і ў нечай пустой кватэры — былі выпадкі, калі нікога не заставалася з сям'і. Такім чынам і складаліся ягоны архіў.

— А для чаго менавіта збіраў рукапісы «ворагаў народа», з якой мэтай?

— Найперш ён, відаць, ведаў цану гэтым людзям, якія сыходзілі ў трагічны шлях, ведаў цану іх творчасці. Паколькі актыўна займаўся літаратуразнаўствам, думаў — раптам спатрэбяцца. Урэшце, хоць бы для таго, каб пацвердзіць тую «праўду», што ён пісаў пра кагосьці, каго за тую «праўду» і арыштавалі. Думаю, з рознымі прыцэламі збіраў рукапісы... Дарэчы, архівіст Віталь Скалабан у гэтым прызнаваў ягоныя заслугі — дзякуючы Бэндэ захаваўся аўтографі, фотаздымкі, пераліскі многіх з тых, хто не вярнуўся з турмаў і лагераў. А хто вярнуўся, мог сваё ў яго выкупіць...

— Няўжо Лукаш Бэндэ сам не адчуваў, як усё гэта выглядае?

— Думаю, не. А вось ягоная постаць для многіх стала застрашлай. Вось што мне расказвала Галіна Максімаўна Гарэцкая, дачка расстрэлянага ў 1938 годзе пісьменніка Максіма Гарэцкага... Яна была настаўніцай адной са школ Ленінграда... У яе класе раптам з'явіўся дзядзючка з прозвішчам Бэндэ. Галіна Максімаўна прызнавалася, што адчула не тое што страх, але нейкае здранцвенне. Дзядзючка была дачкой Лукаша Бэндэ. Калі тая прыйшла дадому, сказала тату, што вось, у нашай настаўніцы тое ж прозвішча, што і на карэнных кнігах, якія стаяць на тваёй паліцы. Магчыма, Бэндэ таксама стала някавата, што вось так лёгка распрадзіўся. Бо непасрэдна ён, можа, і не браў удзел у тым, што Гарэцкага арыштавалі... Але ініцыяваў шмат кампаній па адшукванні «ворагаў» ў літаратуры, напісаў дастаткова таго, што называлі крытыкай-

присудам. Выходзіла такая публікацыя — і было зразумела, што назаўтра, ці праз некалькі дзён героя артыкула арыштоўюць. Бэндэ быў удзельнікам працэсаў, якія пракаваў, спрыяў, каб пісьменнікі падстаўляліся, выяўлялі «варожыя» памкненні...

— Як архіў Бэндэ трапіў у вашу ўстаноўку?

— Пасля смерці Бэндэ з яго сям'ёй вяла перагаворы першы дырэктар нашага архіва, Клара Сцяпанавна Жорава. Гэта быў 1962 год — а Бэндэ памёр у 1961-м. У ся-

Апошні здымак П. Галавача, з братам жонкі А. Вечарам у Капылі, 1937 г.

рэдзіне 1960-х архіў ужо быў прывезены з Ленінграда сюды.

— Ці ўсе да вас трапіла?

— Думаю, не ўсе. Тым больш калі Бэндэ ступаў за нейкую цану дакументы са сваіх збораў, многае разышлося. Дарэчы, у пачатку 2000-х нейкі сваяк пасля публікацыі пра Бэндэ напісаў зварот-скаргу, маўляў, гэта абраза, умяшальніцтва ў асабістае жыццё, на Лукаша Бэндэ наवेशваюць усё, што рабілася і многімі іншымі.

— Што яму адказалі?

— Што публікацыя ўтрымлівае толькі факты, пацверджаныя архіўнымі дакументамі. Так, можна спасылацца, што Бэндэ крытыкаваў адпаведна з ідэалагіяй часу, «так усё рабілі». А тое, што пасля яго крытыкі пісьменнікі прыходзілі арыштоўваць, і часта забіралі назаўсёды... Як гэта забыць? Пісьменніку можна было прад'явіць афіцыйныя абвінавачванні толькі пасля таго, як у перыядыцы з'яўлялася прафесійная крытыка. І такія «прафесіяналы» былі... Адточвалі сваё майстэрства. Пасля выкладалі гісторыю літаратуры, чыталі лекцыі пра Коласа і Купалу...

— І як Бэндэ-літаратуразнаўца можна ацаніць?

— Прафесійным пярком ён валодаў, але сёння мы можам толькі жахацца ад многага з таго, што ён пісаў... Прызнаць гэта каштоўнасцю, пэўным этапам развіцця беларускага літаратуразнаўства нельга. Яго лекцыі ў найбольшай ступені — гэта кампліцы з розных прац. Талант у яго, безумоўна, быў, а вось як ён ім скарыстаўся...

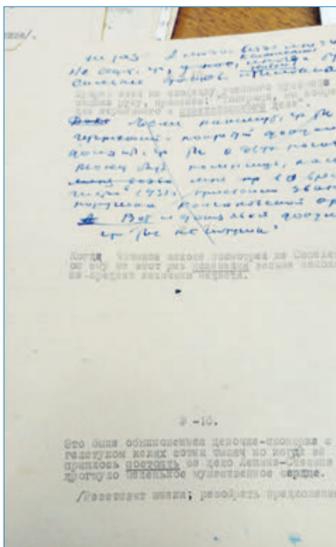
ГІСТОРЫЯ АДНАГО ПЕРАКЛАДУ

«МИЛЫ ПЛАТОША»

Што ж, давайце будзем абаярацца толькі на тое, што нам раскажуць дакументы.

Вось ліст ад 23 мая 1956 года, да Дзмітрыя Захаравіча Бародзіча, навуковага супрацоўніка Інстытута літаратуры Беларускай акадэміі навук. Пачатак вельмі натхнёны — «ваше пісьмо прынёсло мне большую, большую радость». І шматзначная заўвага: «Правда, лет двадцать я ничего о вас не слышал, где вы были? Не там ли?»

Літаратуразнавец Дзмітрый Бародзіч «там» не пабываў, хоць вызначаў дастаткова арыштыстны характар, ваюючы з кіраўніком інстытута Васілём Барысенкам, якога лічыў вульгарызатарам літаратуразнаўства. Тады Бародзіч пісаў манатрафію пра Платона Галавача, расстрэлянага 29 кастрычніка 1937 года і толькі што рэабілітаванага.

Чарнавік ліста Л. Бэндэ да П. Броўкі, напісаны на рэдакцыйным рукапісе.

«Я знаў судыбу Платошы, но не знаў канчаткова аб афіцыйнай рэабілітацыі, хотя ни на одну миллионную секунду никогда не сомневался в кристальной чистоте нашего друга... Ведь мы вместе, душа в душу, делились всем — и мыслями и продуктами, и одеждой, и даже любовью к девушкам, прожили три года, воспитывались в трудах и опыте Ленина, в ленинском духе, одной матерью — нашей партией».

Бэндэ распаўвадае, як ён клапоціцца пра спадчыну сябра, якія дакументы ў яго захаваўся з той спадчыны... «К саб'яку» ў 1937 г. і во время войны мой архив не пострадал особенно, хотя дважды был на краю гибели». Прапануе сваю дапамогу з манатрафіяй — «я быў бы шчаслівы, если бы вы пригласили ее мне на просмотр, а то и редактуру. Сделайте это, право, будет неплохо».

Ідае: «Дорогой друг, надо во что бы то ни стало добиться издания всех произведений Платона. Я бы хотел быть в числе редакторов и комментаторов его произведений».

Яшчэ парада: «обратитесь к Лынькову, Коласу, Кулешову, Гурскому, Бровке и некоторым другим писателям (кроме Кучера, я бы очень не хотел, чтобы это имя хоть отдаленно прикоснулось к имени нашего друга)».

Бэндэ скардзіцца, што з Ленінграда вымушаны часова з'ехаць у Жытомір з-за адсутнасці работы, бо «постараліся некаторыя «приятелі» из Минска, пришлось ехать без семьи на периферию» (менавіта так і напісана — «периферия», падобных граматычных памылак у Бэндэ хапае).

І яшчэ адзін момант адзначым: «Прошу вас передать мой самый искренний привет Нине, Оксане, Аркадию Кулешову, детям. Где сын Нины и Платона? Мой на Камчатке служит, инженер военный. Кто делает Нина, как живет?»

А цяпер неабходны тлумачэнні. Кучар — гэта малодшы папчэнік Бэндэ ў «аглабельнай крытыцы», яшчэ адзін «эксперт» у пошуках «ворагаў народа» ў літпрацэсе. Тое, што Бэндэ «ад-

мяжоўваецца» ад яго, можа быць вынікам і асабістай крыўды, і падкрэсленнем — я ж, маўляў, не такі.

А што датычыцца «Мілага Платошы»... Пра сярб-роўства Лукаша Бэндэ з Платонам Галавачом я даведлася, яшчэ калі рабіла матэрыял пра Галавача на падставе матэрыялаў таго ж БДАМЛІМа. Там захоўваецца здымак 1924 г. сплужаючы Мінскай партшколы, сярэд якіх — Галавач і Бэндэ, а на адвароце дарчы надліс першага — другому: «Тебе и себе желаю в будущем с друзьями (в будущем) жить так же дружно, как жили мы. Жить там, где есть «фак»...»

П. Головач. Желаю скорейшего выхода всех твоих поэм в подражание Пушкину. 21/VI — 24 года».

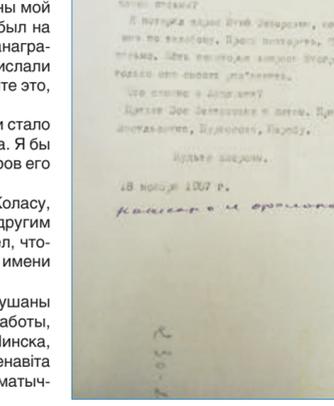
Вось пра які перыяд «деления мыслями и продуктами» кажа Бэндэ — навучанне ў партшколе. Яшчэ з гэтага падлісу мы даведваемся, што Бэндэ калісьці пісаў пэзмы, пераймаючы Пушкіна. Паспехаў, відавочна, не дасягнуў, а яшчэ, магчыма, засталася крыўда на тых, хто падсмейваўся — вось і кампенсаванне аўтар пасля.

Калі «Маладняк» быў рэарганізаваны ў Беларускаю асацыяцыю пралетарскіх пісьменнікаў, генеральным сакратаром яе стаў Галавач. Але тон там задаваў крытык Лукаш Бэндэ: «Трэба нашым пісьменнікам, асабліва пачаткоўцам, рашуча адмовіцца ад думкі, што вершы пра «месяць», пра «вясну» і інш. вузка асабісты перажыванні маюць якае-небудзь вартасць».

У адозненне ад Бэндэ, які любіў прамаўляць і абвінавачваць, Галавач, па сведчанні пісьменніка Паўла Пруднікава, «заўсёды з кожным быў прыветлівы і стараўся трымацца роўным. У час гутаркі ніколі не перабываў свайго суб'ядседніка. Спачатку даваў магчымасць выказацца яму, а потым ужо гаварыў сам, ніколі ні на каго не павышаў голасу. Скажу шчыра — не любіць яго было немагчыма».

Галавач быў жанаты з Нінай Вечар, прыгажуняй са Слуцка — і гэта вельмі цікавая гісторыя, бо яны з паэтам Аркадзем Куляшовым аказаліся жанатыя на родных сёстрах. Юны Куляшоў прыйшоў у госці да Платона і Ніны і спаткаў сястры Ніны Аксану... Гэта Ніна, яе сястры Оксане і мужу апошняй Куляшову Бэндэ перадае прывітанне.

Сёстры былі з цікавай сям'і: стрыечны брат, Алесь Вечар, з якім Платон Галавач вельмі сябраваў, быў пад, таксама белапавец, стаў доктарам біялагічных навук, прафесарам, акадэмікам. На адным з апошніх сваіх фотаздымкаў, зробленым у жніўні 1937 года, Платон зняты менавіта з Алесем Вечарам у Капылі. У тым жа месяцы Галавач быў арыштаваны, пры вобшыку канфіскавалі 67 шыткаў яго рукапісаў.

Ліст Л. Бэндэ да Д. Бародзіча.

Скатаванага і знясіленага Галавача расстралілі 29 кастрычніка 1937 года разам з дзясяткамі іншых літаратараў. Ніну Фёдаруўну Вечар арыштавалі 5 лістапада і асудзілі як «члена сям'і изменника Родины» на восем гадоў лагераў.

Калі яна вярнулася і была рэабілітавана, пачала шукаць звесткі пра мужа — расстрэлы трымаліся ў таямніцы, і сваякі даўно загінулых не ведалі пра іх

смерць. Так было і ў выпадку з Галавачом. З дакументаў выходзіць, што тады, калі Бэндэ перапісваўся з Дзмітрыем Бародзічам, Ніна Фёдаруўна яшчэ не ведала дакладна пра лёс мужа. Бо вось рапарт ад 1956 года начальніка 1-га спецаддзела МУС БССР маёра Мінаева намесніка міністра ўнутраных спраў БССР палкоўніка Янку: «В 1-й спецдетел МВД БССР поступило заявление Вечер Нины Федоровны о розыске Головача Платона Романовича, осужденного ВК Верховного суда СССР к ВМН.

Прошу вашего согласия объявить заявителю Вечер Н. Ф., что муж ее, Головач П. Р., находясь в лагере, 25 декабря 1944 г. умер от паралича сердца».

Разаложыцца так: «Согласен. 19. VIII».

Як бачыце, сапраўдная дата і прычына смерці паранешняму хаваліся. Тое, што Бэндэ не ведае, дзе жонка «мілага Платошы» і яго сын, выклікае сумненні, наколькі ён быў заклапочаны лёсам «найбліжэйшага сябра» і яго сям'і. Зразумела, што ў свай час «адмежаваўся». Затое цяпер хоча быць рэдактарам, цэнзарам, галоўным распрадзальнікам спадчыны рэабілітаванага...

Наконт нараканняў на ўласны пераслед, падставы для яго былі: беларускае пісьменніцкае супольнасць Бэндэ небеспасадку на неавідзела. У 1938-м Луку Апанасавіча нават выключылі з Саюза пісьменнікаў БССР, і бачыць яго ў Беларусі больш нікто не жадаў.

«МЫ ДРУГ ДРУГУ ЕЩЕ МОЖЕМ ПРИГОДИТЬСЯ»

Наступны ліст да Бародзіча датаваны 18 лістапада 1957 года. Ён куды больш сухі, без усялякіх «дорогой друг».

«Уважаемый Дмитрий Захарович!

Давеннько не писал вам, и от вас ничего нет. Как обстоит дело с изданием произведений Платона? Что слышно относительно издания на русском языке? (...) Я потерял адрес Нины Федоровны, который вы передали мне по телефону. Прошу повторить. Я хочу написать ей письмо. Есть некоторые вопросы биографии Платона, которые только она сможет разъяснить».

Бародзіч, мяркуючы па лістах, так і не даслаў на рэдагаванне Бэндэ свае напраўкі. 22 снежня 1957 года Лука Апанасавіч адраўляе яму ліст з ішчэ больш суровым тонам.

«Уважаемый Дмитрий Захарович!

Так и не дождался от Вас ответа на свое письмо, не болеете ли, не в отъезде ли? Не знаю, есть ли смысл нам обрывать переписку. У нас обоих много общих интересов, и мы друг другу еще можем пригодиться».

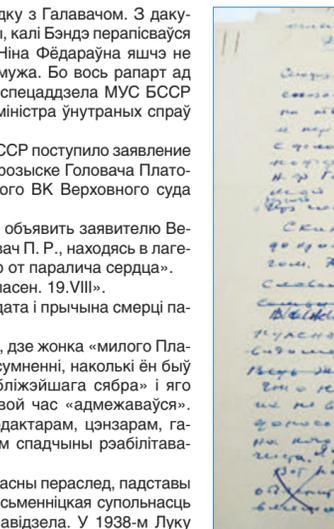
Заўважылі, як аўтар ліста «мякка сцэле» ды намякае не «пляваюць а лодкае»? А далей пачынаецца галоўная інтрыга нашай гісторыі.

«Своём последнем письме я, между прочим, просил адрес Нины Федоровны, но получил его очень необычным путем, через Москву. Какой-то мерзавец (или мерзавцы) из Минска внушили Нине Федоровне, что я виноват в гибели Головача и подсунили или продиктовали ей заявление на имя Деева (в Дзяржлитвыдат. — Л. Р.), в котором якобы она по собственной инициативе возражает против поручения мне перевода романа «Праз гады» на том основании, что я 1) не знаю белорусского языка, 2) третирует Головача как писателя и коммуниста.

Для жуликов не существует никаких норм, они не стесняются писать любую ложь, лишь бы бросить тень на меня. А ведь это наверное коммунисты. Как видите, есть еще провокаторы и в наше время. Вот они и ввели бедную женщину в заблуждение ради каких-то грязных своих замыслов, видимо сулящих им солидную прибыль.

Я написал Нине Федоровне большое письмо, в котором показал истинный смысл провокации и характер ее заявления. Я не поверил, да и сейчас не верю, чтобы она сама способна была на эту подлость. Я знал ее как порядочную женщину, не способную на гадости. Она жертва в руках какого-то авантюриста».

Разлаванасць аўтара ліста чытаецца нават паміж радкоў... Цікава, што ён мае на ўвазе пад «солидную прибыль»? Ганарар за пераклады твораў Галавача, якога, падобна, зноў пачынуць выдаваць? Бэндэ шчыра разлічваў захаваць гэтую «дзялянку» за сабой... Ён паведамляе, што некалькі разоў пісаў Ніне Фё-

Чарнавік ліста Л. Бэндэ да П. Броўкі.

дараўне, але тая не адказвае. І калі не адкажа, «то придется принять меры самозащиты».

«Я сделаю вот что: напишу официальное заявление на имя прокурора республики с просьбой расследовать, причастен ли к аресту Головача или кого-либо из белорусских писателей... Копии заявления пошлю в ЦК тов. Мазурову, в Союз тов. Бровко, в некоторые редакции и, думаю, небесполезно будет послать Василию Васильевичу Борисенку. Инкубатор провокаций и сплетен, как мне кажется, находится где-то в районе Института литературы Академии наук».

І заканчвае — «у меня совесть чиста».

Як бачыце, Бэндэ збіраўся ваяваць па-сур'ёзнаму... Яго нядаўняе ахвяр, абвінавачанні ім на старонках перыядычных выданняў у нацдэмаўшчыне, буржуазным светапоглядзе ды варожых выказках, не мелі магчымасці гэтак абараняцца. Нават Лынькова, які ў 1938—1948 гадах узначальваў Саюз пісьменнікаў БССР, прызнаваўся, што быў «бэндэўскай дубіны» дыхаць вальней.

З удавой Галавача Бэндэ, аднак, свяршыцца не жадае — бо ў яе ж (не ведаю, наколькі ў тыя часы гэта актуальна, але) аўтарскія правы.

20 лістапада 1957 года Лукаш Бэндэ сапраўды піша Броўку, які змяніў Лынькова на пасадзе старшын пісьменніцкай арганізацыі, прыклаўшы копію свайго ліста да Ніны Галавач:

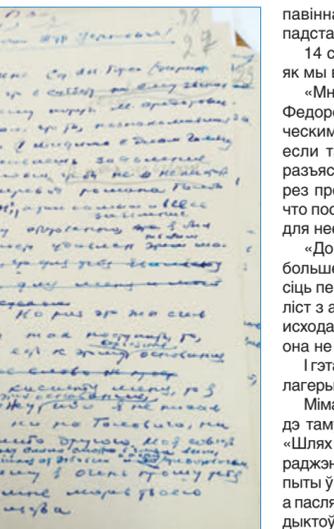
«Дело во в чем. Я взял в Гослитиздате для перевода на русский язык роман Головача «Праз гады» и уже половину перевел. Недавно в Гослитиздат поступило заявление, подписанное Н. Ф. Головач-Вечер, в котором возражается против поручения мне перевода... В заявлении указано, что Союз писателей Белоруссии, со своей стороны, пишет письмо в Гослитиздат, в котором подтвердит все сказанное в заявлении и выразит возражение против поручения Бэндэ работы по переводу. Это значит, что кто-то в Минске снова стал на путь травли и преследования меня клеветническими заявлениями, на сей раз избрав орудием клеветы жену Головача».

Чытаючы гэтыя нараканні, успамінаецца народная мудрасць «Насіў воук, напесні і ваўка».

«ЭТО ДЛЯ НЕЕ НАИМЕНЕЕ БОЛЕЗНЕННЫЙ ПУТЬ»

Захаваўся чарнавік ліста Бэндэ да таго ж Броўкі, у чарнавіку шмат абурэння і шмат правак. «... Горса (директор) сказал, что в субботу ему звонил по твоему поручению М. Федорович и передал, что ты, ознакомившись с делом (видимо, с делом Головача), поддержишь мое заявление Н. Ф. Головача, чтобы не печатать мой перевод романа Головача «Через годы»... Приведу свидетельские показания родственника П. Головача Дмитрия Бородича. В письме от 26.5.56 он писал: «И все меня убеждали, что основным гробовщиком...»

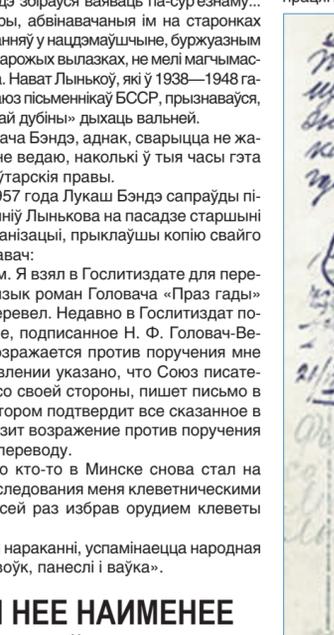
Цытата слоў Бародзіча перарываецца шматкроп'ем — відаць, у чыстаўку свайго ліста Бэндэ прыводзіць яе цалкам. Можна зразумець, што гэтая цытата

Дарчы надліс П. Галавача Л. Бэндэ.

«Тот факт, что вы настолько нервозно реагируете на мои письма к Н. Ф., наталкивает на разные мысли. Я очень боюсь, чтобы не поколебалась вера в вас». Наколькі мне вядома, пераклад Бэндэ так і не быў надрукаваны. Самае цікавае, што пераклад на рускую мову рамана «Сквозь годы» быў зроблены яшчэ ў 1935 годзе К. Якоўчыкам, прычым падзана, што пераклад аўтарызаваны. Ён выдадзены ў Маскве, у Дзяржлітвыдавцтве, у тым жа 1935 годзе. Наступны пераклад рамана зрабіў Кабарэўскі — той выйшаў у Мінску, у выдавецтве «Беларусь», у 1965-м.

Гэта толькі адна гісторыя, якая адкрылася ў архіве Лукаша Бэндэ. Распавед шчыра працягнецца.

Дарчы надліс П. Галавача Л. Бэндэ.

Людміла РУБЛЕУСКАЯ.